בס"ד

"הדף היומי לתולדותינו"

יום ג', ז' בטבת תשע"א (14 בדצמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

שבוע שמח ושבוע טוב!

הקפאה או הגשמה

[במלים אחרות: קפוא או גשום?]

כידוע נסיונות אומות העולם להגביל את הגידול הטבעי של העם היהודי אינם חדשים. כבר בשחר תולדותינו המצרים (בעצם זה היה יוסף, המשנה למלך) 'הזמינו' אותנו להתיישב בחבל ארץ אחד של מצרים – ארץ גושן:

"מַהֲרוּ וַעֲלוּ אֶל-אָבִי וַאֲמַרְתֶּם אֵלָיו כֹּה אָמַר בִּנְךָ יוֹסֵף שָׂמַנִי אֱלֹקִים לְאָדוֹן לְכָל-מִצְרָיִם רְדָה אֵלַי אַל-תַּעֲמֹד. וְיָשַׁבְתָּ **בְּאֶרֶץ-גֹּשֶׁן** וְהָיִיתָ קָרוֹב אֵלַי אַתָּה וּבָנֶיךָ וּבְנֵי בָנֶיךָ וְצֹאנְךָ וּבְקָרְךָ וְכָל-אֲשֶׁר-לָךְ." [בראשית מ"ה 10-9]

דוגמא זו, שהיהודים מוזמנים לא רק לטובתם אלא ובעיקר לטובת ה'מארחים' עצמם, ואז – כפי שלמדנו אצל יעקב אבינו – "וַיַּרְא יַעֲקֹב אֶת-פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם." [שם ל"א 2] – דוגמא זו היא אב-טיפוס ליחסים ששררו בינינו לבין הגויים במשך כל הדורות. וכפי שנלמד בפרשת 'שמות' בעוד כשבועיים: "וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ..." [שמות א' 12]

כלומר, הגויים הזמינו אותנו (על-פי רוב) בסבר פנים יפות להתיישב בקרבם, אך בשלב מאוחר יותר חיבה זו 'נעלמה' ובמקומה גילו לנו פנים אחרות...

'כשם שבימים ההם, כך בזמן הזה...'

ולפני 220 שנה, בתאריך של שלשום, **ה' בטבת**, **הכריז יקטרינה השניה** ברוסיה בשנת תקנ"א [5551-1791], **על קום "תחום המושב"** למגורי היהודים ברוסיה. לקראת סוף המאה ה-18 חולקה פולין מספר פעמים ע"י שכנותיה רוסיה, פרוסיה ואוסטריה. כל פעם היא איבדה חלק נוסף משטחה עד שלא נשאר ממנה בכלל (1795). חלוקות אלה נתנו בידי ממשלת רוסיה את גלילות אוקראינה וליטה *המרובים באוכלוסים יהודים*. גלילות אלה, יחד עם רוסיה הלבנה (שנספחה קודם לכן) היו *הממה מציגה את גבולותיו של* ***תחום המושב*** לרצועת האדמה הגדולה של רוסיה המערבית. עם התרחבות הרצועה הזאת, היה יחס ממשלת רוסיה אל היהודים הולך ומתברר. הפקפוקים הראשונים עברו ובטלו, ותחתיהם נראתה שאיפה ברורה: לשעבד את המוני היהודים לאדמה שנספחה, ולא לתת להם לצאת אל פלחי המזרח ברוסיה הפנימית (הנוצרית), וגם להצר צעדיהם בחייהם הכלכליים שבתוך גבול הגליל המערבי, ולעשותם לחטיבה מיוחדת עמוסה במסים קשים ביותר בתוך מעמד הסוחרים העירוניים.

עוד לפני החלוקה השניה של פולין (1793), רוסיה הכינה ליהודים העתידים לעבור לרשותה שלהם כלי מחזיק פורעניות, הוא חוק "תחום המושב". כאמור, היום בשנת 1791, נתפרסמה פקודת יקטרינה שנאמר בה, שהיהודים "אין להם רשות להרשם בין הסוחרים בערים הפנימיות ובנמלים שברוסיה, ורק ברוסיה הלבנה ניתן להם ליהנות מזכות אזרחים ועירונים." [דברי ימי עם עולם]

.....

"קוּמָה אֱלֹקִים, שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי-אַתָּה תִנְחַל בְּכָל-הַגּוֹיִם." [תהלים פ"ב 8]

מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **שלישי** בשבת

בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום גשום (אך נעים!) לכל בית ישראל!

הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, **ולשלומם של כל חיילי צה"ל**

יום ג', ז' בטבת תשע"א (14 בדצמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

חוקי תחום המושב בוטלו לאחר מהפכת פברואר (1917) וקריסת שלטון הצאר, ויהודים בשטחי רוסיה הורשו להתגורר בערים ברחבי המדינה. לאחר מלחמת העולם הראשונה (1918) חזרה פולין להיות מדינה עצמאית, וחלקים מיהודי תחום המושב חזרו להיות נתינים פולנים וליטאים.
[עוד על היסטוריית סוגיה זו במאמר זה]

[להתפתחות זו – הן ליהודי פולין הן ליהודים שנשארו ברוסיה והן ליהודים שבחרו להגר אל "מחוץ לתחום" – לעלות ארצה או להגיע לאמריקה – היו השלכות רבות בתולדות עמנו במאה ה-20...]

==========

ועם זאת, היהודים תמיד מחפשים את האור שבחושך, ומסתבר שגם **תחום המושב** הביא לצמיחתם ולמרות הדיכוי, התרחשו כמה דברים מדהימים בתוך תחום המושב:

לדוגמא:
ה'**צדקה**' - עזרה יהודית הדדית. ... לא היו פחות מ-14% יהודים נזקקים בשום פרובינציה שבתחום, והיהודים הליטאים והאוקראינים, תמכו באוכלוסייה נזקקת, שהיוותה 22% מכלל האוכלוסייה היהודית: "בין חברות הצדקה שהוקמו על ידי היהודים, היו כאלה שסיפקו בגדים לתלמידים עניים, דאגו לאוכל כשר עבור חיילים, סייעו לעניים בתשלום עבור הוצאות רפואיות, סיפקו נדוניה לכלות עניות, ועזרו ליתומים בלימוד מקצוע." זו היתה מערכת רווחה חברתית מורכבת למדי. גם בזמנים של מצוקה קשה, אף יהודי לא הוזנח. דאגה הדדית מדהימה זו לא נעלמה מעיניהם של הגויים. כך קרה, שבתקופה זו, הרבנים נאלצו להוציא צו, האוסר קבלת גרים מהאוכלוסייה הסלאבית הקרובה. מדוע שסלאבים נוצריים ירצו להתגייר? מהסיבה הפשוטה, שיהודי כך ראו, לעולם אינו גווע למוות ברחוב, בעוד שאיכר נוצרי יכול בקלות לגווע מרעב ברחוב, כי אין מי שידאג לו. הממשלה לא עשתה זאת וגם לא הכנסייה. לכן, הרבנים לא רצו שהיהדות תוצף באלפי גרי שקר, שינסו להציל את חייהם בכך שיהפכו ליהודים, ויוכלו ליהנות ממערכת הרווחה היהודית.

לימוד התורה - דבר מדהים נוסף שקרה בתחום המושב, למרות הדיכוי, היה התעוררות הלימוד התורני. במאה ה-18 נדחקו לימודי התורה לשוליים, והפכו לנחלתה של קבוצת עילית מצומצמת. בשנת 1803, יצא רבי חיים בן יצחק מוולוז'ין [1749-1821], תלמידו של הגאון מוילנא, לתקן את המצב הזה. באותם ימים, מרבית הישיבות היו למעשה מוסדות לימוד קטנים, שנתמכו באופן פרטי, על ידי הערים בתוכן ישבו. בניגוד לכך הציע הרב חיים מוולוז'ין, לייסד מוסד גדול, הפתוח לכל, שייתמך על ידי קהילות רבות. ... למרות שהישיבה פעלה פחות מ-100 שנה, היא הפכה להיות המודל לישיבה המודרנית. כאשר ישיבת וולוז'ין נסגרה, כבר החלו לפעול ישיבות אחרות על פי אותו מודל, כשהרבה מהן נפתחות על ידי תלמידי וולוז'ין.

תנועת המוסר
עם התעוררות הלימוד התורני, התפתחה בתחום המושב שיטת לימוד חדשה, בה הושם דגש ייחודי על הנקודה המרכזית של הלימודים. התפתחות שהגיעה מתנועה חשובה מאוד ביהדות שנקראת "תנועת המוסר". מייסדה של תנועת המוסר היה אדם משכמו ומעלה, **רבי ישראל ליפקין מסלאנט** [1810-1883], המוכר יותר בתור רבי ישראל סלאנטר.
סיפורים רבים אודות טוב ליבו המופלג, נקשרו סביב דמותו רבת ההוד. בין המפורסמים שבהם, הוא סיפור היעדרותו באחד מימי הכיפור מבית הכנסת. בעוד הקהל חושש לשלומו, ומעכב את

"קוּמָה אֱלֹקִים, שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי-אַתָּה תִנְחַל בְּכָל-הַגּוֹיִם." [תהלים פ"ב 8]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **שלישי** בשבת
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום גשום (אך נעים!) לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, **ולשלומם של כל חיילי צה"ל**

יום ג', ז' בטבת תשע"א (14 בדצמבר)

עם הדבק בעברו בלבד הוא עם גוסס, אך אם היהודים ישאבו מעברם דעת ואהבה אל מורשתם, יהיה להם הכח לפתוח את שערי עתידם.
אבא קובנר, 1978

התפילות עד להגעתו, ניצלה אחת מהאמהות הצעירות את ההזדמנות, כדי לרוץ הביתה ולבדוק מה שלום תינוקה, אותו הותירה לבדו. שם היא מצאה את רבי ישראל סלאנטר, מנענע את העריסה. מסתבר, שבדרכו לתפילה שמע את התינוק בוכה ועצר כדי להרגיע אותו, כשהוא מעלה את צרכי הזולת מעל לשאיפת ההגשמה הרוחנית האישית שלו.

השכלה כפויה

לאחר ההיסוס הראשוני, היהדות האורתודוכסית קיבלה ואימצה את תנועת המוסר, בעוד שהלא אורתודוכסים המשיכו להתנגד לה. הבולטים בין המתנגדים היו קבוצה שנקראה "המשכילים", קבוצה שהתנגדה ליהדות מסורתית בכל אופן, צורה והופעה. זו היתה הקבוצה, שסייעה לממשלה הצארית לסגור את ישיבת וולוז'ין. מדוע? מפני שהמשכילים היו מעונינים, שאחיהם היהודים ישילו מעליהם את היהדות, ויצטרפו יחד עמם לתרבות הרוסית. "הבה נלמד תרבות רוסית ... הבה נדבר רוסית ונכתוב רוסית ... בואו נהיה כמותם, והם יקבלו אותנו, כך נוכל להשתלב טוב יותר בחברה ולשים קץ לדלות הנוראית, שרבים כל כך נתונים בה."

דמות חשובה בין המשכילים היה דר. **מקס לילנטל** [1813-1882], יהודי גרמני שבא לרוסיה, בתור מנהל בית הספר של המשכילים בריגה. בסופו של דבר, הוא הפך לממונה מטעם הממשלה הרוסית, של הצאר ניקולאי הראשון, בתור "השר לענייני החינוך היהודי". תפקידו התמצה בניסיון, לשכנע את יהודי תחום המושב, אודות "כוונתו הטובה" של הצאר, בייסוד מערכת חינוך חדשה עבורם.

... תוך עשור, בתי הספר של לילנטל נסגרו מחוסר עניין. זאת למרות, שחסידיו טוענים בלהט, שלילנטל עזב משום שהבין, ש"כוונתו הטובה" של הצאר ב"תיקון היהודים", היתה בעצם המרת דתם לנצרות... [המשך המאמר כאן]

"קוּמָה אֱלֹקִים, שָׁפְטָה הָאָרֶץ כִּי-אַתָּה תִנְחַל בְּכָל-הַגּוֹיִם. " [תהלים פ"ב 8]
מתוך פרק התהלים שהיו הלויים אומרים בבית המקדש ביום **שלישי** בשבת
בשמחה ובטוב לבב, בתפילה ליום גשום (אך נעים!) לכל בית ישראל!
הדף מוקדש לרפואתם השלמה של כל נפגעי הטרור ומשפחותיהם בתוך שאר חולי ישראל, **ולשלומם של כל חיילי צה"ל**